

VÁSÁRHELY — ÉS A KÉPZŐMŰVÉSZET

(A Tisztáj körkérdéseire küldött hozzászólások folytatása)

D. FEHÉR ZSUZSA:

Hódmezővásárhely a modern magyar realista festészet egyik fontos alkotóműhelye. A városban élő és a művésztelepen dolgozó festők élményeinek kiapadhatatlan forrása az Alföld és a parasztság. A néppel vállalt közösséget szűkszávú, a valóság mélyére hatoló alkotásokban igyekeznek kifejezni. Ennek az elkötelezettségnek etikai biztonságával választják ki a témát, melynek tartalomma formálásához a modern kompozíciós eszközöket, helyi hangszereléssel szelidítik kezükhöz. Csak a gyökerek fonódnak lágyan egymásba a föld alatt, de festészetük kibontott lombkoronája, virága, gyümölcse más-más színekkel, ízekkel, formákkal ajánlékozza meg a nézőt. Művészetüknek szelleme közös, és az a mód is hasonló, ahogyan a falusi hétköznapiakba alámerülnek.

E szemlélet a fél évszázaddal ezelőtt működő mesterek munkásságának nemes hagyománya, melyet a felszabadulás után feléledt művésztelep tagjai magukra nézve kötelezőnek fogadtak el. A vásárhelyiek tevékenysége egyenes vonalban ível felfelé, s ma már versenyre készíti az Alföld más pontjain élő mestereket, kisugárzása a fővárosban is érezhető. Stíluskérdéseik sohasem jelentkeznek olyan elszigetelten, olyan belterjesen, mint a modern formatörékvésekben általában — mert a társadalmi felelősség és művészi etika, a képi igazmondás önként vállalt feltételei szabják meg a kifejezés módját, a valóság áttételének mértékét.

A vásárhelyi művészek mindig tudták, hogy mit akarnak csinálni, megújító forrásuk, továbbbivő energiájuk az életre szóló parasztélmény. Elismerés jár nekik azért is, hogy a „fészekőrző madár” szerepét vállalták a tévedések idején, a hagyományok átmentésével. De ez a madár idők folyamán megtanult szárnyalni is. Az is lehet, hogy mai tevékenységével hasonló missziót teljesít. Olyan időben őrzi meg és adja tovább a művészet hitelét, humánumát, amikor új bábák új egyenruhába akarják bújtatni. Ha a régi lötyögött rajta, az újban kényelmetlenül feszengene. Mert mi tagadás, a képzőművészeti konfekció sohasem állt helyzete magaslatán.

A vásárhelyiek a nagyvilág kusza, öntépeg s önmagát is felemészítő válsághangulata helyett a széles határban találják meg a teljességet, a kifejezésre, újratemetésre érdemes gondolatot, érzést, látványt. Az emberek érdeklik őket, életük egyszerű kerete, szűk udvaraik zsúfolt tárgyai; fantáziájukat a szénakazlas mezők csendje fokozza fel, s megnyugvást is előbb találnak a pihenő állatok között, az ember megszokott, ütemes, napi mozdulataiban. Mindent el tudnak mondani önmagukról és a világról is — a sokak által szűknek vélt paraszti témában. Bonyolultabb lelkiállapot kivetítésében a bartóki életműhöz fordulnak ihletésért, s az emlékezés szelidíti lírává indulataikat. A gyűrött parasztcocok ráncai között kutatva azonban messzire eljutnak. Legjobb munkáikban századunk dühödt ellentmondásokkal terhes atmoszféráját, de még a modern világképet is érzékeltetni tudják. Eredményeiket a társadalmi felismerésnek köszönhetik, amely a közvetlen valóságélmény ajándéka, s amely nem tétel-illusztrációvá süllyeszti a képi gondolkodást, hanem éppen fordítva, az alkotást magát emeli történelmi dokumentummá. A valóság mély rétegeinek feltárása hozta magával formai kibontakozásukat is a megrázó, tényközlő, teljes azonosulást vállaló festői-szobrászi nyelvet.

Iskoláról a régi értelemben nem beszélhetünk. Nem a stílus közös, hanem az emberi, művészi érdeklődés, valamint a látottak és tapasztaltak érlelésének, átalakításának módja. Tornyai—Rudnay—Pásztor, Kohán—Kurucz—Szabó Iván, Németh—Szalay—Kajári — a három egymást követő generáció felfogása sem jelent azonos kategóriát. Szellemi rokonságukat azonban nemcsak a festészetben, szobrászatban belüli tényezők, hanem a szélesebb társadalmi összefüggések minősítik. A viharsarok e nagy hagyományokat őrző városának az életét a természeti és történelmi erők mindig is egyértelműbben határozták meg, mint más városokét. S a hosszan elnyúló paraszttelepülés sohasem akart másnak látszani, mint ami. Nem kendőzi magát. Nem teheték ezt az itt lakó művészek sem. Tisztán, félre-

érthetetlenül beszéltek, mikor a nép állati sorsa ellen szóltak, amikor sebeiket tárták fel a pusztító háborúban, s nem titkolták azokat a drámai momentumokat sem, amelyeket az új világ kialakulása szükségszerűen magával hozott. Ez az elkötelezettség szilárd etikát és szuggesztív közlésmódot kíván nemcsak a képzőművésztől, de az íróktól és költőktől is. Tornyai *Juss*-a, Kohán háborús víziói, Kurucz gubásai, Szalay tsz-közgyűlése, de Németh József útja is ezt igazolja a szelíd „szőnyiségből” a nagyerejű stilizációig.

A vásárhelyi művészet jelentőségét elsősorban e szoros kapcsolat, a művészet és társadalom közötti bizonyítja. Kevés helyen hordoz olyan tartalmat a „művész” szó, mint itt. Mágikus teljességet, a jelentéktelenből maradandót formáló teremtő hivatást. Olyan gesztust, amely a történelem mozgató és alakító erejéhez hasonlatos. Így érthető, hogy a kiállításokon és műtermekben egymást szakadatlan sorban követő, jól ismert mezőgazdasági jelenetek, ezerszer feldolgozott tájak újra izgalomba hozzák az embereket. Megérik a téma mögött jelenlevő valóságot és a harcot is, amely a teljesebb kifejezésért folyik. Így akaratlanul is népművelő lesz minden művész, mert a felszín mögé irányítja a figyelmet, és saját alkotói útja végigjárására kényszeríti a szemlélőt. Az emberek lelkivilágát és a kor lényegét kutató szenvedély pedig mindig tartogat újat, meglepőt.

Nem állítom én azt, hogy Vásárhelyen minden kristálytiszta képlet, és a művészet felkent papjai járnak-kelnek a nép között. De ha minden összekuszálódott, ha az emberi és az igaz elrejtett a valóság mélyében — az Alföld tanyavilágában még kivétel és őszinte élmények várják a művészt. Nem kell szétszednie a valóság felismerhetlenné gubancolódott fonalát — anélkül is eljuthat céljához. S a paraszttélmény — ellentétben a ma divatos felfogással — nem szűkíti, nem szegényíti, nem teszi belterjessé felfogásukat. Nem csökken a modern formák iránti érzékenység sem, sőt az adott élmény többoldalú feldolgozása új kompozíciós megoldásra serkent. Közben érlelődik, tisztul a kifejezés. Árnyalt jellemzés, expresszív feszítő erő, kiegyensúlyozott dekorativitás, konstruktív rendteremtés valamennyi módszerére találunk példát alkotásaikban, s a legfrissebb formaképletet is felfedezhetjük — természetesen, mint eszközt, s nem mint célt — tevékenységükben.

Szilárd programot hajtanak végre a vásárhelyiek, melyet nem áldoznak fel az optikai örömök oltárán. Élesre állított gyűjtőlencse erősíti a tudatra hulló képeket. Hitelesebben, igazabban képesek megjeleníteni, feltárni korukat a „szűk” témakörben, mintha a mindenséget vágnák versbe szedni.

FODOR JÓZSEF:

Vásárhely hat az atmoszférájával, hangulatával, mely körülveszi s átítatja mind a várost, mind határát. Nem most vált ilyené, eredete századok homályába vész. Összetevődött, kialakult, és mint tradíció tovább él emberöltőről emberöltőre. A praktikus gondolkodású, szűkszavú vásárhelyi embertípus a hordozója, az az ember, aki megvetette lábát a mocsarak, nádasok között, és létrehozta a várost, gazdag termést hozó földeket teremtett. Kezdetől ismerős ez az ember, mert jól ismerjük megnyilvánulásait. Csodáljuk mértéktartóan színezett, formagazdag hímzéseit, egészséges humorú feljegzéseit a butelákon, olvassuk róla az irodalomban, és szemtől szemben állunk vele ma. Ez az ember, a város és határ forr össze egy sajátos egészsé, és adja meg Vásárhely különös hangulatát.

Erre a hangulatra rezonálnak Vásárhely művészei és válnak műveik sajátosan vásárhelyivé. Az itt található motívumok a művész mondanivalójának hordozói. Ezt tévesztik össze a provinciálistammal, holott már számos itt készült és Vásárhely jellegét magán viselő mű bizonyította, hogy a helyi téma — legyen az tanya, szántó-föld, ember, állat — lehet nagy gondolatok, örök emberi mondanivalók hordozója. Mi itt élünk, itt dolgozunk; érzéseinket, gondolatainkat környezetünk formavilágával fejezzük ki. Ez természetes, hiszen így hiteles, így sajátos. Az ember kötődik környezetéhez, mellyel együtt él, vagy ha távol van is tőle, de hatása alól nem akar szabadulni. Így fejezi ki életérzését például Chagall sajátos orosz folklórelemekkel, Rivera mexikói témákkal, vagy gondoljunk Picasso jellegzetesen spanyol bikájára, amely annyi gondolatszimbólum megtestesítője. Nekünk sem kell hát import kifejezőmód, az izmusok utánzása. Fejezzük ki mondanivalóinkat korunk általános mércéjének megfelelően, de egyedien, környezetünk művészi hagyományaira építve. Az, hogy mit ábrázolunk, legyen a XX. század emberének életérzése, öröme, bánata, célja, eredménye stb., de a hogyan, az legyen hű a környezethez, melyben a mű fogant. Párizsban sem azért volt elismerése most a magyar művészeti kiállítás-

nak, mert a kiállított darabok hajzának más, korabeli alkotást művészi értékben, hanem azért, mert érződik rajtuk a sajátos, az egyéni. Már sorrendben a XIII. őszi tárlat bizonyítja, hogy egyeztetni lehet az általános emberit a tájegységi jellegzetességgel, és ez nem jelent feltétlenül provincializmust. Az eddigi eredmények adták és adják meg a rangját Vásárhely művészetének. Természetesen a kivívt eredményekre vigyázni is kell. Erre az utóbbi tárlatok figyelmeztetnek. Nem biztos az, hogy az átutazóban egy-két hetet Vásárhelyen töltő művész rezonálni tud a környezetre, és művei idevalóak. Nem neveket, hanem jó műveket kell kiállítani...

Ezek és ezekhez hasonló problémák megoldása szükségessé vált, mert káros hatásuk egyre jobban érződik. Ha már meg tudták teremteni a vásárhelyi művészek országban belül, hogy mondanivalójukat a saját „dialektusukban” közöljék, és azt olyan fokon, hogy az külföldön is elismerést vív ki, akkor kötelesség ennek megóvása.

Hódmezővásárhely tárlatlátogató közönsége, mely ünnepelni jár minden kiállítás-megnyitóra, nem várja el a művésztől, hogy minden évben remekművel lépjen elé. Azt viszont igen, hogy törekvéseiben becsületos, felületességtől mentes és őszinte alkotásokkal találkozzék. Erre tanítottak a nagy elődök: Tornyai János és Endre Béla...

Németh József: *Vásárhelyi madonna*